

РОЗДІЛ III. ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІКИ

УДК 378

Оксана Волошина

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
ORCID ID 0000-0002-9977-7682

Катерина Колеснік

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
ORCID ID 0000-0001-8928-4377
DOI 10.24139/2312-5993/2022.09-10/303-310

НАПРЯМИ Й КОНТЕКСТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ 80-90-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Стаття присвячена розкриттю особливостей напрямів і контекстів модернізації української дошкільної освіти у 80-90 х років ХХ століття. Визначено, що у цей період відбувалися масштабні зміни, пов'язані з систематизацією методологічних підходів, принципів у вирішенні завдань дошкільної освіти, реформуванні її змісту, зміні функцій контролю та управління, підготовки кадрів для закладів дошкільної освіти.

Розкрито основні складові педагогіки співробітництва, яка з'явилася як особистісно-орієнтована парадигма на зміну традиційній парадигмі освіти: організація навчання на засадах гуманізму, створення умов для самоосвіти здобувачів освіти, розвиток індивідуальних здібностей кожної дитини, перехід до суб'єкт-суб'єктних відносин педагогів з вихованцями. Охарактеризовано основні документи, пов'язані з дошкільною освітою, які з'явилися в досліджуваний період:

Визначено, що модернізація системи дошкільної освіти в Україні в 80-90-х роках ХХ століття відбувалася одночасно на рівнях: соціально-політичному, соціально-професійному та соціально-психологічному, на соціокультурному та інформаційному. Розкрито особливості пріоритетних змін дошкільної освіти: структурні; змістовні, програмно-методичні, нормативно-законодавчі.

***Ключові слова:** модернізація української дошкільної освіти, традиційна парадигма освіти, педагогіка співробітництва, особистісно-орієнтована парадигма освіти.*

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні активно відбувається модернізація освіти, у тому числі і дошкільної. Пошук оптимальних моделей модернізації має здійснюватися з урахуванням як особливостей країни, специфіки національних традицій у вихованні та освіти, так і відповідати загальносвітовим тенденціям, спираючись на гуманістичні принципи світового освітнього простору.

У контексті дослідження вважаємо доцільним проаналізувати особливості модернізації української дошкільної освіти у 80-90 роках ХХ століття. У цей період відбувалися масштабні зміни, пов'язані з

систематизацією методологічних підходів, принципів у вирішенні завдань дошкільної освіти, реформуванні її змісту, зміні функцій контролю та управління, підготовці кадрів для дитячих садків.

Аналіз актуальних досліджень. Система дошкільної освіти 80-90-х рр. ХХ століття орієнтувалася на всебічне та повноцінне виховання дітей від народження до семи років, базувалася на фундаментальних психолого-педагогічних положеннях, мала глибоке медичне обґрунтування.

Проте до другої половини 80-х років у дошкільній освіті в Україні виникла суперечлива ситуація. З одного боку, система дошкільної освіти охоплювала більшість дітей дошкільного віку, була розвинена інфраструктура: промисловість, яка виготовляла дитячий одяг, книги, іграшки та інший необхідний інвентар, науково обґрунтована система організації дошкільного виховання, заснована на найкращих традиціях психології та педагогіки.

З іншого боку, з середини 80-х років ХХ століття прогресивні педагоги дедалі більше розуміли, що загалом рівень дошкільної освіти не відповідає новій політичній ситуації. Виникла об'єктивна необхідність вирішити виявлені протиріччя, потрібно серйозно переосмислити, перш за все, цілі та цінності дошкільної освіти в руслі гуманістичних цінностей.

Саме в другій половині 80-х років виникає суспільно-педагогічний рух за оновлення освіти, яке здобуло свій початок ще в 70-80-х роках ХХ століття. Цілі та цінності цього руху були пов'язані з демократизацією освіти, співпрацею між дорослим та дитиною. Згодом воно отримало назву «Педагогіка співробітництва». Ця парадигма освіти відрізнялася від традиційної. Головним визнавали спільну діяльність педагогів та дітей, в основі навчання здобувачів освіти була мотивація, формування у них радісного почуття успіху.

Авторка К. Колеснік у своєму дисертаційному дослідженні зауважує, що «педагог на власний розсуд втілював ідеї співпраці, що спонукали до співтворчості з дитиною в навчально-виховному процесі, орієтувала на цілісний розвиток особистості вихованця, на прийняття його таким, яким він є, на формування його як вільної, розвинутої та освіченої особистості» (Колеснік, 2021, с.105). На думку науковиці, основою співробітництва є групова діяльність, під якої діти об'єднують зусилля, підпорядковують особисті цілі з груповим,

турбуються про свого партнера, про якість загального результату й своєчасне його досягнення (Колеснік, 2021, с.121).

Організація навчання відбувалося на засадах гуманізму. Зусилля спрямовували на те, щоб надати дитині впевненості в майбутньому успіху, навчити вчитися, не допустити відставання у навчанні. Навчання було спрямоване на розвиток розумових здібностей дітей.

Отже, важливою складовою педагогіки співробітництва був акцент не на формуванні нормативних знань у вихованців, а в створенні умов їхнього самонавчання і самовиховання, розвитку індивідуальних здібностей кожної дитини з урахуванням індивідуалізації освітньої діяльності. Педагогіка співробітництва закликала змінити модель взаємодії з дітьми дошкільного віку, обґрунтовувала перехід від суб'єкт-об'єктних відносин педагогів з вихованцями до суб'єкт-суб'єктних, пропагувала особистісно орієнтований стиль взаємовідносин. Виховним ідеалом став образ дітей, які виростили в атмосфері співробітництва: вони вміють і люблять думати, мають розвинені дидактичні, організаторські та комунікативні здібності, орієнтовані на людей, здатні до творчості, мають почуття соціальної відповідальності.

Таким чином, положення «педагогіки співробітництва» концентрували провідні положення особистісно орієнтованої парадигми, яка пізніше стала базою та ціннісно-цільовою основою «Концепції дошкільної освіти», яка визначила нові напрямки діяльності дитячих садків.

Мета дослідження – розглянути напрями й контексти модернізації дошкільної освіти 80-90-х років ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. На процес становлення й розвитку дошкільної освіти 80-90-х років ХХ століття впливали як педагогічні, так і суспільно-історичні передумови. У дослідженнях педагогів-новаторів (А. Богуш, О. Кононко, О. Захаренко, В. Шаталов) описані історичні та педагогічні аспекти розвитку дошкільної освіти.

У 1986 році Міністерство освіти УРСР затвердило нову програму, яка мала назву «Програма виховання і навчання у дитячому садку». Вона була розроблена співробітниками Наукового-дослідного інституту дошкільного виховання Академії педагогічних наук (АПН) УРСР.

Упродовж 90-х років ХХ ст. тривав активний процес перегляду загальних підходів до виховання дітей дошкільного віку, визначення основних концептуальних засад освіти дошкільників. Це повною

мірою знаходило відображення в концепціях, нормативно-правових документах і програмно-методичних документах. Незважаючи на досягнення теорії і практики дошкільного виховання періоду 1950-1990 рр., багато чого слід було позбутися, докорінно змінити, з огляду на суспільно-історичні та ідеологічні виклики часу: формування української національної ідеї, посиленій інтерес до вивчення справжньої вітчизняної історії, повернення в культуру і науку заборонених імен і мистецьких творів та наукових праць, звернення до основ української етнопедагогіки, наповнення новим змістом підходів до виховання дітей.

У цей період з'являється значний масив нормативних документів і освітніх програм для ЗДО («Малює». «Дитина в дошкільні роки» та ін.).

Серед основних принципів розбудови освіти виступали: варіативність змісту, форм і методів навчання; варіативність типів навчальних закладів (Державна національна програма, 1993, с. 5).

Першочерговими завданнями програми «Освіта» було:

- створити законодавчу базу освіти;
- розробити державний стандарт освіти в Україні;
- розробити Базовий компонент дошкільної освіти в Україні;
- розробити критерії оцінки варіативних програм і типів навчальних закладів (Державна національна програма, 1993).

Головна мета програми «Дитина в дошкільні роки» (1991) – надання допомоги педагогам і батькам, які виховують дітей, описані закономірності дорослішання й розвитку дошкільників, визначенні шляхи виховання, зміст навчання.

Пріоритетними напрямками програми «Освіта» визначалися: виведення освіти на світовий рівень, гуманізація і гуманітаризація освіти, виховання і навчання на національному ґрунті, підняття престижу української мови й надання їй статусу державної, багатомовне виховання підростаючого покоління.

Укладачі програми зауважили, що саме в дошкільному віці починає формуватися особистість – творча, здібна, відповідальна або пасивна, якій ще змалку відбили бажання цікавитися, пробувати, ділитися враженнями. Автори програми розглядають дошкільне дитинство: а) як самоціннісний етап життя людини; б) як етап підготовки до наступного періоду – шкільного дитинства; в) як період, протягом якого формуються не тільки передумови, а й провідні риси

особистості, що визначатимуть її спрямованість, поведінку і діяльність протягом усього життя («Дитина», 1993, с. 3).

У програмі був окремий розділ «Дошкільне виховання», що в ньому було зазначено: дошкільне виховання є першою вихідною ланкою освіти. Для цього необхідно було створити для дошкільних закладів єдину державну програму (національну).

У період від народження до семи років закладається фундамент для набуття в подальшому будь-яких спеціальних знань, умінь і навичок, засвоєння різних видів діяльності. У цьому зв'язку особливого значення набував Базовий компонент дошкільної освіти, оновлення змісту, форм і методів дошкільного виховання з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей, розробка державних і авторських програм, які б сприяли реалізації творчих здібностей кожної дитини.

Навчально-виховний матеріал систематизовано за віковими групами у розділах «Сенсорне виховання», «Виховуємо здорову дитину», «Гра», «Дитина і навколишній світ», «Рідна природа», «Мовленнєве спілкування», «Художня література», «Цікава математика», «Образотворче мистецтво», «Конструювання», «У світі музики», «Праця». Завдяки такій систематизації вихователі отримали можливість враховувати не тільки вік, а й рівень розвитку кожної дитини, щоб раціонально дозувати матеріал. Зокрема у розділі «Рідна природа» було зазначено, що досліди, експерименти є невід'ємною складовою освітньої діяльності дошкільників («Малюємо», 1991).

Основу гармонійного розвитку дитини дошкільного віку становлять цінності: моральні, пізнавальні і діяльнісно-практичні. Такі цінності можуть бути сформовані в ігровій, трудовій, навчальній, побутовій та інших видах діяльності як у процесі спілкування з дорослими, так і в самотійному пізнанні світу, у спілкуванні з ровесниками («Дитина в дошкільні роки», 1991).

Висновки. До позитивних характеристик освітніх програм для закладів дошкільної освіти можемо віднести: появу нетрадиційних напрямів у змісті дошкільної освіти (хореографія, ритміка, іноземні мови, нові технології образотворчої діяльності, запровадження комп'ютерного навчання, залучення до національної культури); створення умов для самотійного експериментування та пошукової активності дітей, спрямування вихованців до творчої діяльності, самовираження та імпровізації; інтеграція різних видів діяльності,

комплексність змісту, демократичний характер освітнього процесу у закладі дошкільної освіти; емоційне забарвлення процесу навчання, подолання авторитарних дисциплінарних методів та прийомів у роботі педагога; оволодіння новими особистісно орієнтованими та комунікативними технологіями, перехід на новий стиль спілкування з дитиною; поява нових форм співпраці педагогів з батьками, подолання формалізму у питаннях підготовки дітей до школи, наступність початкового та дошкільного навчання; зміна інтер'єру дитячих садочків, реалізація потреби дитини у спільній діяльності з однолітками, створення умов для індивідуальних занять, реалізації індивідуального підходу до дітей.

Отже, аналіз основних напрямів модернізації системи дошкільної освіти в Україні в 80-90-х роках ХХ століття дозволяє констатувати, що вона проходила одночасно на трьох рівнях.

Перший – соціально-політичний, який характеризує відносини всередині системи освіти загалом, усього суспільства. Це виявилось у становленні та розвитку соціального партнерства, формуванні інститутів громадянського суспільства у сфері освіти.

Другий – соціально-професійний та соціально-психологічний пов'язаний з відносинами всередині самої системи освіти. З'являються незалежні професійні асоціації, поширення набуває суспільно-педагогічний рух.

Третій – соціокультурний та інформаційний, визначає цілі, зміст та управління системою освіти, проявляється у зміні освітньої парадигми, посиленні особистісно-орієнтованого та культурологічного підходу в освіті.

Усе це зумовило складність, неоднозначність реформування системи дошкільної освіти. До пріоритетних змін можемо віднести:

- структурні: здійснено перехід від одноманітної форми дошкільної освіти до різних типів дошкільних закладів;
- змістовні: відмова від традиційних програм, орієнтованих на забезпечення засвоєння певного обсягу знань, умінь, навичок, з'являються варіативні програми дошкільної освіти;
- програмно-методичні: контроль та експертиза різних програм для закладів дошкільної освіти;
- нормативно-законодавчі: розробка документів реформування системи освіти, уточнення функцій, принципів роботи закладів дошкільної освіти.

Отже, зміни, які відбулися в системі дошкільної освіти в 80-90-х роках минулого століття набули переважно незворотного характеру. Слід констатувати, що реорганізація з урахуванням нових вимог у системі дошкільної освіти не завершилася, модернізація системи відбувається і в подальшому, вже на початку XXI століття.

ЛІТЕРАТУРА

- Беленька, Г. (2004). Змалку ближче до природи. *Дошкільне виховання*, 6, 7-9 (Belenka, G. (2004). Closer to nature from an early age. *Preschool education*, 6, 7-9).
- Белкіна, Е. В., & Бібік, Н. М. (Eds.). (1993). *Дитина: Програма виховання і навчання дітей дошкільного віку*. К.: Освіта (Belkina, E. V., & Bibik, N. M. (Eds.). (1993). *Child: Program of upbringing and education of preschool children*. K.: Education).
- Волошина, О. В. (2006). Компетентнісний підхід до освіти в міжнародних документах і в теоретичних пошуках педагогів у Великій Британії. *Післядипломна освіта в Україні*, 1, 82-85 (Voloshyna O.V. (2006) The competence approach to education in international documents and in the theoretical exploration of educators in Great Britain. *Postgraduate education in Ukraine*, 1, 82-85).
- Денисенко, Н. Ф. (Ed.) (1991). *Дитина в дошкільні роки (керівництво для вихователів дитячих садків та батьків)*. Запоріжжя (Denisenko, N.F. (Ed.) (1991). *A child in preschool years (a guide for kindergarten teachers and parents)*. Zaporizhzhia).
- Колеснік, К.А. (2021). *Педагогічні засади групової діяльності дітей в системі дошкільної освіти України (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)* (дис. канд. пед. наук). Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського (Kolesnik, K.A. (2021). *Pedagogical principles of group activity of children in the preschool education system of Ukraine (end of the 20th - beginning of the 21st century)* (Dissertation of the candidate of pedagogic sciences). Vinnytsia, VDPU named after Mykhailo Kotsyubynskyi).
- Плохій, З. П., Поніманська, Т. І., Артемова, Л. В., & Богуш, А.М. (Eds.). (1991). *Малюк: програма виховання дітей дошкільного віку*. К.: МО УРСР (Plokhii, Z. P., Ponimanska, T. I., Artemova, L. V., & Bogush, A. M. (Eds.). (1991). *Malyatko: a program for educating preschool children*. K.: Ministry of Defense of the Ukrainian SSR).
- Положення про дитячий дошкільний заклад. (1985). *Зб. наказів та розпоряджень М-ва освіти УРСР*, 8, 4-17 (Regulations on children's preschool. (1985). *Coll. of orders and decrees of the Ministry of Education of the Ukrainian SSR*, 8, 4-17).
- Попиченко, С. С. (1998). *Розвиток теорії і практики дошкільного виховання в Україні (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.)* (Кандидатська дисертація). Уманський педагогічний університет ім. П.Г. Тичини. Умань (Poruchenko, S. S. (1998). *Development of the theory and practice of preschool education in Ukraine (end of the 19th - beginning of the 21st century)* (PhD dissertation). Uman Pedagogical University named after P.G. Tyshyn Uman).
- Постанова Про Державну національну програму «Освіта» (Україна ХХІ століття). (1993). Доступ через <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text> (Resolution on the State National Program "Education"

(Ukraine of the 21st century). (1993). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text>).

Принципи побудови програм для роботи дитячих садків (1953). *Дошкільне виховання*, 2, 3-8 (Principles of building programs for the work of kindergartens (1953). *Preschool education*, 2, 3-8).

Пустовіт, Н. & Локшина, О. (1999). Обереігаємо довкілля. *Дошкільне виховання*, 6, 8-9 (Pustovit, N. & Lokshina, O. (1999). We protect the environment. *Preschool education*, 6, 8-9).

Савченко, О. (1983). Мислити творчо, самостійно. *Дошкільне виховання*, 9, 4-5 (Savchenko, O. (1983). Think creatively, independently. *Preschool education*, 9, 4-5).

SUMMARY

Voloshyna Oksana, Kolesnik Kateryna. Directions and contexts of modernization of preschool education 80-90s of the xx century.

The article is devoted to revealing the features of the directions and contexts of the modernization of Ukrainian preschool education in the 80s and 90s of the 20th century. It was determined that during this period there were large-scale changes related to the systematization of methodological approaches, principles in solving the tasks of preschool education, reforming its content, changing the functions of control and management, training personnel for preschool education institutions.

The main components of the pedagogy of cooperation, which appeared as a person-oriented paradigm to replace the traditional paradigm of education, were revealed: the organization of education on the basis of humanism, the creation of conditions for self-education of those seeking education, the development of individual abilities of each child, the transition to subject-subject relations teachers with pupils. The main documents related to preschool education, which appeared in the studied period, are characterized:

It was determined that the modernization of the preschool education system in Ukraine in the 80s and 90s of the 20th century took place simultaneously at the following levels: socio-political, socio-professional and socio-psychological, socio-cultural and informational. Features of priority changes in preschool education are revealed: structural; substantive, program-methodical, normative-legislative.

Key words: *modernization of Ukrainian preschool education, traditional paradigm of education, pedagogy of cooperation, personality-oriented paradigm of education.*

УДК 377/378.09:74/75(477)''18/193''

Andrii Nykyforov

Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko

ORCID ID 0000-0002-0576-980X

DOI 10.24139/2312-5993/2022.09-10/310-320

UKRAINIAN ORNAMENT AS A COMPONENT OF DECORATIVE ART TEACHING METHODS IN THE 19TH - EARLY 20TH CENTURIES: HISTORIOGRAPHICAL ASPECT

The aim of the article is: to analyze the main aspects of historiographical sources of the pre-Soviet period of Ukrainian traditional ornamentation study in the